

Oljeunge

Norsk Oljemuseum
ÅRBOK 2016

«Oljeungene»

AV TORE RENBERG

I barndommen min hang en feit og glanset sol på himmelen. Vinter som vår steikte den oss, oljeungene i Stavanger, og vi ble varme, mette og numne. Vi vokste opp med et beskyttende fettlag om de unge kroppene, hjernene våre duppet i mørkt skinnende lake. Som alle barn til alle tider trodde vi at solen over hodene våre var den eneste solen som fantes. Vi trodde det som hendte omkring oss var sannheten og evigheten, og i den velfødde middelklassen var det ingen barn som gjorde annet enn å huske refleks og takke Jesus for maten, og det var ingen voksne som gjorde annet enn å gni seg i de rene hendene, eller sa noe annet enn amen og halleluja, for det er oppgangstidenes mentale mekanikk: De får deg til å tro at alle sorger er forbi. Den fartsblinde gleden får deg til å tro at det du nå er inne i skal vare for all tid.

For hvordan er det mulig å forestille seg at alle disse mengdene med penger, med mat, med klær, med skinnende velstand, en dag skal forsvinne? At de til og med skal bli gjenstand for velstandsskam?

Vi vokste opp foran rekesmørbrød, biff med bernaïse, roastbeef og løk, men vi visste ikke hvorfor vi hadde så mye av det, og de færreste av oss stanset opp og tenkte over det. Vi vokste opp i baksetet av nye biler, i velutstyrte hytter på landet og ved fjorden, men vi ante ingenting om den geologiske flaksen som lå til grunn for alt. Vi vokste opp omringet av byggeplasser, det ene nye bygget etter det andre skjøt til vær, og vi samlet skytestreng uten at vi forsto hvor den kom fra, hvorfor den var her, og det i så veldige mengder.

Vågen i Stavanger i 1970-årene. Foto: Harry Nor-Hansen/NOM

«Vi var alle oppgangstiders søsken, vi var oljeungene, fete og glade barn i den store, nye middelklassen, i lille Stavanger, den pietistiske jesuslandsbyen som hadde transformert seg fra glissen provins til glinsende sentrum i ekstremt tempo.»

Foto: Shade Martins/NOM

Vi vokste opp i fanget til vakre husmødre med ringer på de slanke fingrene, husmødre med strøkne forklær og bølgende permanent, men vi visste ikke hvorfor de skinte som de gjorde. Vi vokste opp omringet av glisende menn med dobbelspente dressjakker, elfenbenshvite tenner og sirkusdirektørbarter, vi hadde storebrødre som

gikk like fra ungdomskolen og rett inn i firma med god økonomi, storebrødre som kom hjem med lommene fulle av oljepenger allerede som attenåringer, og lenge hadde vi ingen anelse om at alt dette var en ren og skjær historisk tilfeldighet. Vi gjorde som alle barn gjør med omgivelsene sine, enten oppveksten deres faller sammen med en evig krig eller en fersk oppgangstid, vi tok det vi hadde rundt oss for gitt. Det var der. Og det var vårt. Vi visste jo ikke hvem vi var, hvordan kunne vi det? Hvordan kunne vi ane hva som beveget seg omkring oss?

Vi kjørte på de nye Apachesyklene våre, vi spionerte på jentene i høstmørket, noen av oss hadde mørkeblå Nordsjøjakker med oransje foring, andre av oss gikk i snowjog, og hvordan kunne vi vite hvem vi var? Det er jo det som er selve essensen av barndommen, å bare leve og ikke vite hvem man er.

Hvordan kunne vi vite hvem som hadde skapt oss, hva som var blitt funnet på mange tusen meters dyp, der nede under havet hvor bare hemmelighetene lever, hva som var blitt sugd opp fra jordens dunkle indre og viste seg å

være flytende, mørkt gull? Vi visste ikke at vi var hoffets barn, men det var vi. Vi visste ikke at vi var ungene til Ludvig den fjortende, men det var vi. Vi visste ikke at vi var dynastiets champagnebarn, men det var vi. Vi visste ikke at vi var de søkkrike fetterne til skipsfartsungene, til sildeungene, til hermetikkbarna, men det var vi: Vi var alle oppgangstiders søsken, vi var oljeungene, fete og glade barn i den store, nye middelklassen, i lille Stavanger, den pietistiske jesuslandsbyen som hadde transformert seg fra glissen provins til glinsende sentrum i ekstremt tempo.

For husk hvordan det var før denne tidsalderen – det var den gang ingen snakket vår dialekt på tv, ikke en gang han som het Stavanger i Stompa snakket stavangersk, det var en tid da det eneste berømte fra Stavanger var fotballaget Viking og en lenge død forfatter som het Alexander Kielland. Og nå? Nå hadde lille Stavanger vokst, men ikke sakte, ikke organisk, nei, i et slags panteraktig byks. Landsbyen min var plutselig i zenit for klodens mest livsforandrende økonomiske hendelser.

Uten at jeg ante noe om det. Jeg bare smilte. Ikke sant? Jeg bare var der. Ikke sant?

Med de små hendene mine, med potteteklippen mamma hadde snurret om skallen, foran Commodore 64, med tungen dirrende i kjeften fordi ei jente i klassen kanskje, men bare kanskje, likte meg litt likevel. Men på tross av all smilende uvitenhet: Det var tegn rundt oss, og selv om jeg

ikke forsto hva de egentlig viste til, så merket jeg dem. Det fantes en rekke ferske spor som fortalte om det som hendte, selv om en intetanende middelklassegutt ikke hadde mulighet til å skjønne hvor sporene hadde kommet gående fra. I hodet mitt i dag, nærmere tretti år etter at jeg så disse tingene, finnes det dimme bilder jeg nå forstår, som jeg den gang bare så. Jeg kan for eksempel huske et hus ikke så langt fra der jeg bodde, et av disse nye Block Wathne-husene, store og flotte, moderne og praktiske. Jeg husker det fordi det var som en firkløver i gresset, det lignet på alle de andre husene, men skinte med egne, fargesterke særtrekk. På trappeavsatsen foran inngangsdøra sto det en skinnende borekrone.

Foto: Kristin Øye Gjerde

Jeg kan huske jeg stanset foran den noen ganger, sånn som unger stanser foran fremmede folks hus og stjålent kikker på hvordan de har det der i forhold til hvordan man har det hjemme hos seg selv. Jeg kan huske jeg sto der med hodet på skakke og så på den rare tingen de hadde foran

Halloweenfeiringen kom tidlig til Stavanger. Petroleum Wives Clubs scrapbook fra 1978

døra, og i dag kan jeg kalle det en borekrone, men den gang? Hva trodde jeg at det var? Kunst? Noe slags moderne kunst? Pynt? Noe kona i huset hadde kjøpt et sted? På veggen like over garasjeporten deres hang det en basketballkurv; kan jeg huske, og det var ikke vanlig hos oss. Det var ingen som spilte basketball i Stavanger, vi spilte fotball og kanskje brennball, men aldri basketball. Enkelte dager da jeg gikk forbi på vei til butikken, kanskje på vei til en kompis, kunne jeg se en rødhåret gutt med fregner som spratt omkring i innkjørselen med en stor basketball i hendene, hvitskinnende Nike-sko og en baggy drakt med et gigantisk nummer 12 på ryggen.

Hva tenkte jeg om ham?

Oljegutt?

Selvsagt ikke.

Tøff gutt?

Kanskje det.

Jeg kan huske en annen gutt fra de samme årene som også skinte mot meg med fremmed glans. Han gikk i fargerike klær og han hadde rommet sitt fullt av sånne ting vi andre ikke hadde; baseballcap, baseballtre, vimpler fra National Hockey League, en stor plakat av en basketballspiller, kan det ha vært Magic Johnson, og et rødt, blått og hvitt krus hvor det sto «Don't mess with Texas». Hjemme hos ham hadde de også parabolantenne, en stor og flott tallerken på toppen av taket, og mengder av amerikansk porno på Betamax. Mange har stått nærmere

«Thi de vidste jo alle hvor underligt det har sig med de Folk, som er født i fine Klær. De blir i dem, hvordan det saa gaar.»

ALEXANDER KIELLAND, FORTUNA

oljens verden enn meg. Far til ei jente i klassen var med og fant Troll-feltet, har jeg hørt. Og far til bestekompien min på ungdomskolen, han jobba i oljen, har jeg fått høre.

Men så? Ja, hva så?

Det er ikke det som opptar barn, eller ungdommer, hva foreldrene deres holder på med.

Barn bare fins.

Barn er opptatt av å leke.

Ungdommer er opptatt av om de får pult snart.

Hjemme hos oss, i familien vår, var det verken amerikansk porno eller basketballplakater. Jeg kommer fra fjellbønder, gruvelusker og lærere på farssiden, og syvendedagsadventister med kurbad på morssiden. Olje? Min mor og min far sto opp om morgene, min far kjørte mamma til Statens Vegvesen hvor hun arbeidet, og selv dro han til døveskolen hvor han underviste, før han om kveldene arbeidet som revisor på kontoret oppe i andre etasje.

Alt dette kan virke underlig i dag, til og med for meg, og jeg kjenner nesten skam når jeg sier det:

For meg har ikke oljen betydd noe som helst. Jeg tror den har skapt meg, men den betyr ingenting for meg. Og jeg kan ikke buske at oljen var i vår bevissthet under noen del av barndommen med unntak av en gang, og det var i dagene og månedene etter Alexander Kielland-ulykken. Om kvelden den 27. mars 1980 veltet plattformen på Ekofisk-feltet. Det var en omgripende tragedie, det var min barndoms store hendelse som kom ubehagelig nær, men den handlet ikke om olje, den handlet om materialtretthet og livets ulykkelige drama. Unger er konkrete: Hvor mange døde, mamma? Hvordan døde de, pappa? Jeg synes synd på dem, mamma. Stakkars ungene deres, pappa.

Jeg har reflektert mye over dette de senere årene og hver gang har jeg kommet til samme konklusjon: Jeg er et oljebarn, men jeg visste det aldri. Jeg kan ikke minnes at det ble snakket om oljealderen på skolen, jeg kan heller ikke minnes at noen på noe tidspunkt løftet det fram for meg og sa: Husk hvem du er og hva du er skapt av, du lever i en underlig tid på et underlig sted. Mitt bevissthetsnivå med hensyn til oljen som barn, fra syttiårene og langt ut i åttiårene, var ikkeeksisterende, selv om Tre Busserulls sang «seksten dar på plattform, seksten dar igjen» og

Avduking av minneplakett for Alexander L. Kiellandulykken 20. mars 1986, seks år etter katastrofen da 123 mennesker omkom.
Foto: Ernst S. Knudsen / NOM

selv om mange gikk i Nordsjøjakker. I dag er et visst bevissthetsnivå omkring oljen og hva den har gjort for landet vårt, helt selvsagt, vi har gjennomanalysert det og vi fortsetter å analysere det som har hendt oss, på alle nivåer, økonomisk og sosialt, men den gang bare fantes det. Det bare var der og vi levde i det på en like selvsagt måte som vi i dag diskuterer oljefondet eller ressursene som sakte tappes der ute under havdypet. Når kom oljen til meg? Når forsto jeg hvor jeg kom fra og hva det egentlig var? Det tok mange

år før jeg forsto at jeg hadde vokst opp i en pengebinge. Jeg kan peke ut to faser, to etapper, da det ble synlig for meg hvor jeg kom fra, da jeg begynte å reflektere over hva som har skapt meg, da jeg begynte å få øye på rekkevidden av det; en rekkevidde jeg ennå ikke makter å se hele omfanget av. Hvordan skal jeg klare det, jeg som har vokst opp under den varme solen?

Det første hendte da jeg i 1995 flyttet til Oslo. Jeg hadde studert noen år i. Bergen, og selv om

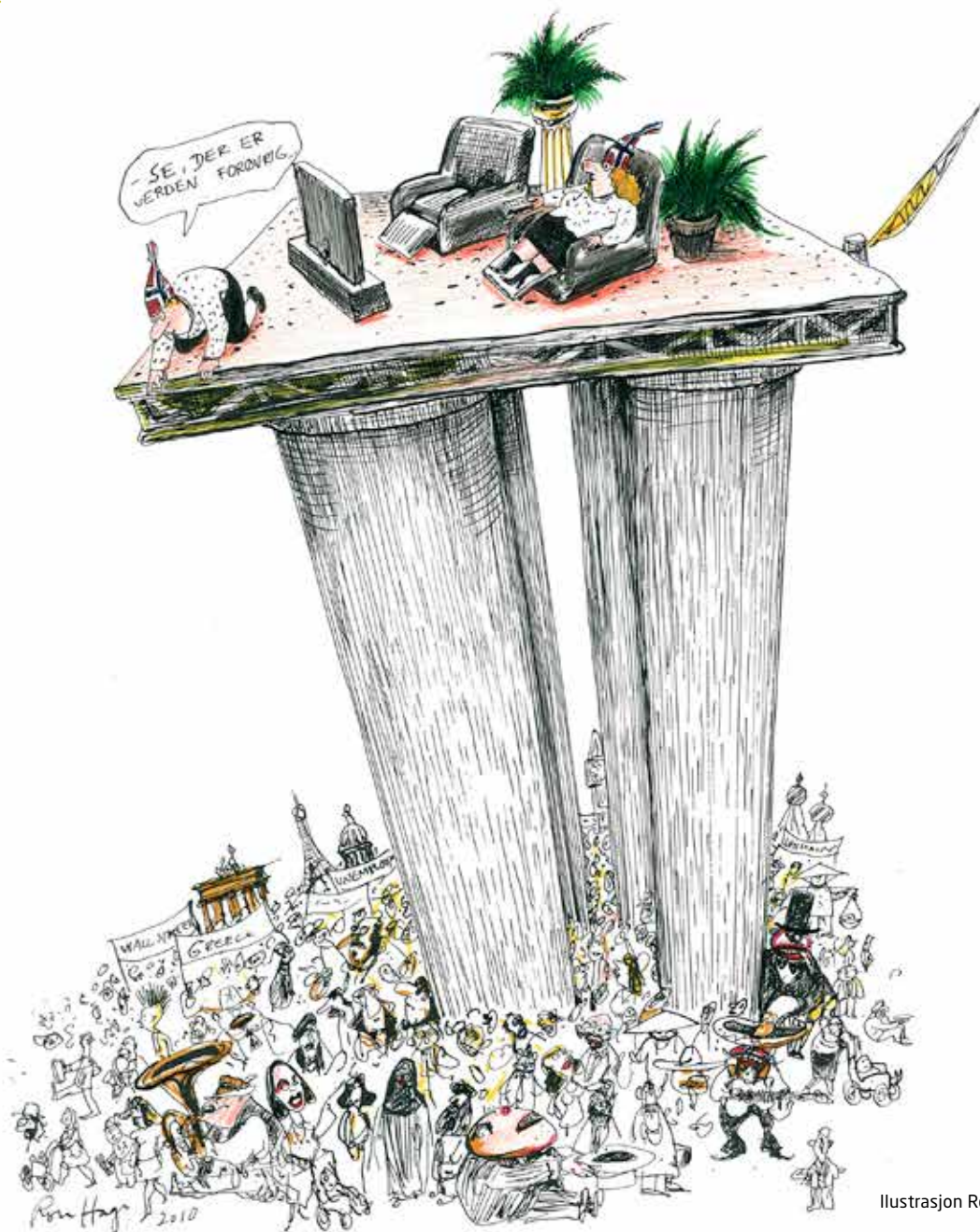
Bergen var annerledes enn Stavanger (gamle penger, ikke nye penger), selv om bankkrisen mot slutten av åttiårene var bak oss, selv om Berlinmuren hadde falt og verden hadde sprukket opp, så var ikke oljeeventyret blitt fortalt for meg. Oslo bød på noe helt annet. Jeg tør si at jeg aldri gjennom hele oppveksten så reell nød eller større sosiale problemer. Den nøden jeg så, de problemene jeg hadde støtt på i mine egne omgivelser, var alltid av en personlig, eller privat, karakter. Oslo ga noe annet. Det var tydelig med en gang jeg landet i hovedstaden. Folk stanset ikke opp på gaten, smilende, og sa «ja vel, ka skjer?» Folk så ned i bakken, folk hastet forbi. Jeg så fattige folk på gaten, jeg så tiggere og narkomane. Jeg vet dette høres latterlig ut for mange og ganske sikkert skinner med en dum naivitet, men sånn var det, og det var første gang jeg kjente det på kroppen, det var første gang jeg forsto noe av det jeg var: Et oljebarn. Den overveldende velstanden som var smurt ut over Stavanger, var ikke tilstede i Oslo. Våre fattige – for selvsagt fantes de også i Stavanger – våre narkomane – for selvsagt fantes de også i Stavanger – så aldri sånn ut som de jeg fikk se i Oslo. Dette var også et inntrykk som ble bekreftet av folk jeg møtte i Oslo, som gjerne kommenterte Stavanger. Hvis de hadde vært i byen min, sa de alltid: Dere er så rike. En kommentar jeg støter på den dag i dag, svært ofte.

Det samme hendte meg, men i mye sterkere grad da jeg kom til Berlin i 1998. Jeg hadde mottatt et stipend som medførte at jeg skulle bo i Tyskland

en tid, og der, da jeg var 26 år gammel, slo for alvor de økonomiske forskjellene inn i meg. Der, i den ganske nylig gjenforente byen, kjente jeg hver dag på hvem jeg var, og jeg syntes det var veldig langt til Stavanger. Berlin kokte av politisk og historisk selvransakelse, det fantes ingen som helst skinnende og jevnt fordelt velstand, og først og fremst: Jeg oppdaget at jeg var søkkrik. Jeg hadde norske penger, jeg kunne kjøpe omtrent hva jeg ville, jeg tilhørte en helt annen klasse *bare fordi jeg kom fra Stavanger og Norge*.

En av mine første reaksjoner i Berlin var det jeg innledningsvis kalte velstandsskam. Jeg vendte meg mot Norge, mot Stavanger, i en form for forulempet aggresjon. Fy faen, tenkte jeg, vi aner ikke hvor godt vi har det. Fy faen, tenkte jeg, der sitter vi oppe i det ariske nord og bader i penger og vi aner ikke hvordan folk har det andre steder.

Hadde jeg rett? Det er klart jeg hadde det. Sånn er det ennå. Men det lå noe annet i aggresjonen min, som jeg med jevne mellomrom observerer i dagens samtale om den norske oljevelstanden, og da oftest fra venstresiden, og det var en slags forestilling om at de som har det dårligere enn oss på sett og vis er bedre mennesker, at de som lever under mye strammere økonomiske rammer har fått verden i fleisen og dermed er mer verdt enn oss. Denne forestillingen, som jeg delte med mange andre, bærer på en logisk brist, som mange har fått erfare: Pengemakt er noe alle vil ha. Ingen velger å leve under dårlige økonomiske kår.

Illustrasjon Roar Hagen

Den idealistiske forestillingen om at fattigdom adler mennesket vil alltid støte mot det faktum at det ikke finnes noe menneske som velger fattigdommen. I de senere årene, i tiden frem mot de dagene da denne artikkelen skrives, en artikkel hvor jeg er bedt om å reflektere over noe jeg i økende grad synes virker uoversiktlig og fortsatt stiller meg undrende til; i de senere årene har følelsene omkring min egen status som oljeunge støtt på følgende merkelige tildragelse: Jeg synes det er som om jeg har vokst opp i overklassen. Det er så rart. Det er så utrolig rart. For det har jeg jo slett ikke. Ikke i det hele tatt. Min far var lærer på døveskolen, min mor var sekretær i Statens Vegvesen, og noen formuer eller større pengesummer i form av arv har det aldri funnets hos oss. Vi levde i den største norske klassen: Den halvt opplyste middelklassen. Men likevel. Min egen, helt personlige følelse, er at jeg kommer fra overklassen.

Jeg synes det henger en feit og glanset sol på himmelen. Jeg tror at alt kommer til å gå bra. I hjernen min finnes det en klokkertro på at hvis jeg ønsker å få noe til, så kan jeg gjøre det. I den samme hjernen finnes det en ikke veldig rasjonell ide om at alt er mulig. Jeg har alltid tenkt at dette skyldes arv, gener. Men jeg mistenker oftere og oftere at det har med oljen å gjøre. For jeg bor jo i Stavanger, ikke sant? For jeg er jo en oljeunge, ikke sant? Og sånn er det: Du slipper aldri unna deg selv, like lite som du slipper unna de forutsetningene som skapte deg,

de du levde under, de du aldri forsto. En gang oljeunge, alltid oljeunge. Eller som Alexander Kielland skrev i Fortuna i 1884: «Alting trivedes i Byen; alle vilde være med, og for alles Planer blev der Udvei. Vilde nogen bak Spitsbergen eller Klapmyster, eller drive Kobbergruber langt Pokker ivold i Dovrefjeld, bygge Dampskibe eller Bedehuse, eller pumpe Vande ud eller lave Circus – man gikk bare ind i det imponerende Kontor hos Løvdahl, udviklede sit Projekt og nævnte et Par Navne, saa var Aktieselskabet dannet, Krediten aaben, og en ny liden Vexelstrøm født, der skunuede afsted, forenede sig med den store og forsvant i den bevægede masse.»

Skal vi stupe en dag?
Kan det virkelig skje?

Skal jordskorpen åpne seg, skal hundene flekke tenner, skal flammene svi oss til støv? Skal vi steike i vårt eget fett en dag?

Det kan jeg aldri tenke meg. Så galt er det fatt med hodet mitt, at jeg ikke tror, ikke i mine villeste fantasier, at en finanskrisa kan komme til oljeungene.

«Oljeungene» av Tore Renberg er tidligere utgitt i «Vi fant, vi fant», Norge feirer 40 år som olje og gassnasjon (2009).

Gjengitt med tillatelse fra forfatter og utgiver (Norsk olje og gass).